న్యాయ పరిశీలనం

1

కాశ్మీర రాజప్రాసాదాని కనతిదూరంలో, అసలే చిక్కి శల్యమై పోయిన బడుగు బ్రాహ్మణు డొకడు ప్రాయోపవేశం ప్రారంభించాడు. శ్రీనగరపౌరు లతనిచుట్టూ గుమిగూడి ఆ విడ్డూరమే చూస్తూ నిలుచున్నారు.

కాశ్మీరంలో చాలా ప్రాచీనకాలంనించి బ్రాహ్మణుల ఆమరణాంత నిరాహార దీక్ష ఒక అనూచాన సంప్రదాయంగా ఏర్పడింది. ఆ రాజ్యంలో ఎవరికైనా అన్యాయం జరిగిన పక్షంలో సామాన్యంగా కాశ్మీర బ్రాహ్మణులే రాజప్రాసాద పరిసరాలలో నిరాహార దీక్షల కుపక్రమిస్తారు. తత్రాపి దేశంలో దురన్యాయాలు బాగా పెచ్చుపెరిగిపోయినప్పుడు శ్రీనగర బ్రాహ్మణ పరిషత్తే ప్రాయోపవేశాలు ప్రేరేపిస్తుంది. కాశ్మీర రాజ్యచరిత్రలో అటువంటి ప్రాయోపవేశా లెన్నెన్నో జరిగాయి.

ఒకొ్కక్కప్పుడు రాజశత్రువులుగూడా రహస్యంగా ప్రాయోపవేశాలు ప్రేరేపించడం కద్దు. వాటిలోనుంచి తప్పించుకుని బయటపడడానికి కాశ్మీరాధికారు లనేకమైన అగచాట్లకు లోనవుతూంటారు.

ఏది ఏమైనా, బ్రాహ్మణవర్యు లెవరైనా తమ ప్రాసాద ప్రాంగణాలలో ప్రాణాలు పరిత్యజిస్తే కాశ్మీర రాజన్యులు తమకు, తమరాజ్యానికి తీరని బ్రహ్మహత్యాపాతకం చుట్టుకుంటుందని భయపడతారు. అందుచేత ఆ ప్రాయోపవేశాల విషయం పరిశీలించడాని కా కాలంలో ప్రత్యేకంగా అధికారులనుకూడా ఏర్పాటుచేశారు.

ప్రాయోపవేశాధికారులొక్కొక్కప్పుడు నయాన, భయాన నచ్చచెప్పి నిరశనవ్రతం అవలంబించినవారి నిళ్ళకు పంపించివేస్తూంటారు.

అభోజన వ్రతాలవల్ల సామాన్యంగా రాజ్యాధికారులు, రాజబంధువులు, ధర్మాధికారులు, నగరశ్రేష్ఠులు మొదలయినవా రతిరహస్యంగా చేసిన దురంతా లెన్నెన్నో బయటపడుతూంటాయి. కనకనే ప్రాయోపవేశాధికారులేకాక, కాశ్మీరాధిపతులుకూడా నిరాహారవ్రతాలంటే తమ ప్రాణాలపై హఠాత్తుగా విరుచుకుపడిన పెనుప్రళయాలని భావిస్తారు. వాటి విషయంలో బాగా జాగ్రత్త వహిస్తారు.

రాజప్రాసాదాని కనతిదూరంలో ఆ బడుగు బ్రాహ్మణుడలాగే భీష్మించుకుని కూర్చున్నాడు. అధికారు లెంత బెదిరించినా అతడు లక్ష్య పెట్టలేదు. బలవంతంగా అతణ్ని మరి ఒకచోటికి పంపించి వెయ్యాలని ఆ అధికారు లాలోచించక పోలేదు. కాని అది కూడా వారికి సాధ్యపడలేదు. అలా చేస్తే దారిలోనే అత డేమైనా అఘాయిత్యాని కొడిగడతాడేమోనని వారి భయం! ఆ అధికారు లెన్నివిధాల ప్రయత్నించినా మరి అతణ్ని అక్కణ్ణించి కదల్చలేక పోయారు!

అత డొక నిరుపేద. ఆ బ్రాహ్మణుని చుట్టూ మూగిన శ్రీనగర పౌరులందరికీ అతని ఆమరణాంతదీక్ష ఎంతో విడ్డూరంగా కనిపించింది. దానికి కారణం లేకపోలేదు.

ఆ కాలంలో కాశ్మీర రాజ్యాధికారం బ్రాహ్మణ కులీనుడు, విద్వాంసుడు అయిన యశస్కర దేవునికి హస్తగత మయింది. అతని రాజ్యారంభంతో అంతకు పూర్వం కాశ్మీరం పరిపాలించిన ఉత్పల రాజ వంశీయుల ప్రాభవం పూర్తిగా అడుగంటిపోయింది. అంతేకాదు. ఆ వంశీయుల పరిపాలనమే పూర్తిగా అంతరించిపోయింది.

ఉత్పల రాజవంశీయులలో చిట్టచివరి పరిపాలకుడు కమలవర్ధనుడు. అతని పరిపాలనలో కాశ్మీరం అనేక విధాలుగా ఛిన్నాభిన్నమైపోయింది. అంతర్యుద్ధాలతోబాటు అధర్మ కృత్యాలు, పౌర కల్లోలాలు బాగా పెచ్చు పెరిగిపోయాయి.

ఆ పరిస్థితులలో దుర్భర దారిద్ర్యపీడతో దేశాలు పట్టిపోయిన యశస్కరుడు కాశ్మీరానికి తిరిగి వచ్చాడు. కావడాని కతడు కాశ్మీర రాజ్య కోశాధ్యక్షుని కుమారుడే. కాని రాజ్యకల్లోలాలతో అతని తండ్రి అధికారము, ఐశ్వర్యము హారతి కర్పూరంలా హరించుకుపోయాయి. చిట్ట చివరి కతనికి పట్టెడన్నం కూడా కరువైపోయింది. దారిద్ర్యపీడ పడలేక అత డొకనాడు జన్మదేశం విడిచి వెళ్ళిపోయాడు. దేశాంతరాలలో తిరిగి తిరిగి కొంతకాలానికి స్వదేశం చేరుకొన్నాడు.

కాశ్మీరంలో అప్పటికి అరాజకం బాగా పెచ్చు పెరిగింది. ఆ సమయంలో కాశ్మీర బ్రాహ్మణులంతా ఒకచోట సమావేశమయినారు. అనేక విధాల తర్జన భర్జనలు జరిపి చిట్ట చివరికి సర్వసమర్థుడు, విజ్ఞుడు అన్న గౌరవంతో యశస్కరునికి కాశ్మీరరాజ్యం కైవసం చేశారు. ఆ పూట గడవక దేశాంతరాలు పట్టిపోయి యాదృచ్ఛికంగా జన్మదేశానికి తిరిగి వచ్చిన యశస్కరుని కదృష్టవశాత్తూ హఠాత్తుగా రాజ్యాధికారమే హస్తగతమయింది! విధివిలాసం ఏ క్షణంలో ఎటువైపు మొగ్గగలదో ఎవరు చెప్పగలరు?

కాశ్మీర రాజ్యాధికారం లభించినా యశస్కర భూపతి చిన్ననాటి దుర్భరదారిద్ర్యవేదన ఎన్నడూ మరిచిపోలేదు. ఒక్క క్షణమైనా ఏమరకుండా కాశ్మీర రాజ్యంలో తిరిగి ప్రాచీన ధర్మ సంప్రదాయాలన్నీ ప్రతిష్ఠింపజేయించాడు. ఒకప్పుడు శ్రీనగర బ్రాహ్మణ పరిషత్తే అతని ధర్మాధర్మ నిర్ణయాలలో కొంచెం జోక్యం కలిగించుకోవాలని ప్రయత్నించింది. కాని అతడెక్కడా చెక్కుచెదరలేదు! ఆ పరిషత్తులోని బ్రాహ్మణవర్యులందరికి చేతులు జోడించి సవినయంగా విన్నవించుకొన్నాడు:

"మీరందరూ ఏకగ్రీవంగా నన్నీ ధర్మసింహాసనంమీద ప్రతిష్ఠించారు. అటువంటి మీరే నా ధర్మనిర్వహణాని కీ విధంగా అడ్డుతగలడం న్యాయ్యం కాదు! మరి మన్నించండి."

దానితో ఆ బ్రాహ్మణవర్యులిక అతని ధర్మపరిపాలన కడ్డుతగలడానికి సాహసించలేదు. అప్పటినించీ యశస్కర దేవుని పరిపాలన కాశ్మీ

రంలో అంతటా అప్రతిహతంగా కొనసాగింది. అటువంటి ధర్మవేత్త, బ్రహ్మణ్యుడు అయిన యశస్కరుని పరిపాలనలో ఆ బడుగు బ్రాహ్మణుని కంతటి ప్రాయోపవేశదీక్ష వహించవలసిన అవసరం ఏమి వచ్చింది? శ్రీనగర పౌరు లా విషయాన్ని గురించి అంత వింతగా గుసగుసలాడుకో డానికీ, అంత విచిత్రంగా ఆశ్చర్యపడడానికీ గల అసలు కారణ మది! అతని అభోజన దీక్షకు రాజశత్రువుల కుతంత్రాలేమైనా కారణమేమో అని రాజాధికారు లా విషయం అంతా బాగా లోతుగా పరిశీలించారు. కాని ఆ విషయమైన అనుమానాని కొస్కారమేమీ కనిపించలేదు.

కాశ్మీరాధిపతి యశస్కర దేవుడే దిగివచ్చి తనకు న్యాయం కలిగించేదాకా ఆ అభోజన దీక్ష విరమించేది లేదని అత డలాగే వచ్చి మంచినీళ్ళయినా తాగకుండా భీష్మించుకుని కూర్చున్నాడు. తనకు జరిగిన అన్యాయం అంతా ఆ మహారాజసన్నిధినే నివేదిస్తానని పట్టు పట్టాడు.

ప్రాయోపవేశాధికారు లిక గత్యంతరం లేక వెంటనే ఆ విషయం యశస్కర దేవునికి తెలియజేశారు. అప్పటి కా బ్రాహ్మణుడు ప్రాయోప వేశం ప్రారంభించి మూడురోజులయింది. ఆ విషయం వింటూనే యశ స్కర భూపతి వెంటనే అతనిని తన సన్నిధికి తీసుకురావలసిందని ఆజ్ఞా పించాడు. అధికారు లప్పటికే బాగా నీరసపడిపోయిన అతణ్ణి ఒక సుఖా సనంమీద కూర్చోబెట్టి నెమ్మదిగా రాజసన్నిధికి తీసుకుపోయారు.

2

"ఎంతమంది ధర్మాధికారుల దగ్గర మొరపెట్టుకొన్నా చిట్టచివరికి నా కన్యాయమే జరిగింది. తాము నాకు న్యాయం జరిగించక పోతే నే నిలాగే ప్రాణపరిత్యాగం చేస్తాను."

రాజదర్శనం చేసిన వెంటనే ఆ బ్రాహ్మణు డా విధంగా మొర పెట్టుకొన్నాడు. అతనిపేరు దేవశర్మ. సాంగవేదాధ్యయనం చేసిన మహా విద్వాంసుడు. దేవశర్మ తాతముత్తాతలందరూ సోమపీథులు; నప్రతిగ్రహీ తలు; నిరతాన్నప్రదాతలు.

అతడు తన కులగోత్రాలను గురించీ, తాతముత్తాతల ఆశ్లేయ పౌరుషేయాలను గురించీ అదే ధోరణిగా ఏకరువుపెట్టడం ప్రారంభించాడు. మహారాజతని ఛాందసధోరణి చూచి కొంచెం బొమముడి విరిచాడు:

"అయితే మీ ప్రస్తుత ప్రాయోపవేశానికి కారణం?"

ఆ ప్రశ్నతో ఆ బ్రాహ్మణుడు తన ప్రాయోపవేశ కారణాలన్నీ ఆమూలాగ్రంగా విన్నవించుకొన్నాడు:

"ఏలినవారు నాకు జరిగిన అన్యాయం యావత్తూ జాగ్రత్తగా పరిశీలించవలసిందని కోరుకుంటున్నాను. మొట్టమొదటినించి మాది బాగా కలిగిఉన్న కుటుంబం. అయితే నాదాకా వచ్చేసరికి ఆ ఐశ్వర్యం అంతా హరించుకు పోయింది. ఆపైన నాకు ఋణబాధ మరీ మిక్కుటమై పోయింది.

"ఇక గత్యంతరమేమీ లేక నా పిత్ర్యం అంతా తెగనమ్మివెయ్యాలనీ, అన్నవస్త్రాలకోసం ఆర్యావర్తదేశం వెళ్ళిపోవాలనీ నిశ్చయించుకొన్నాను. నా కున్నదల్లా ఒకే ఒక నాలుగిళ్ళ భవంతి. దాని పెరటిలో ఒక పెద్ద దిగుడుబావి, ఆ బావిపక్కనే పెంచిన ఒక తాంబూలపు తీగల పందిరి ఉన్నాయి. నా కిక వేరే సంతానమేమీ లేదు. నా భార్య జీవిక కోసం ఆ దిగుడుబావి, ఆ తాంబూలపు తీగల పందిరి ప్రత్యేకించి, మిగిలిన భవంతి అంతా మన శ్రీనగరంలో పేరుమోసిన కర్పూర శ్రేష్ఠికి విక్రయించి వేశాను.

"పది పదిహేను సంవత్సరాలపాటూ ఆర్యావర్త దేశంలో పర్యటించి తిరిగి శ్రీనగరం చేరుకొన్నాను. నా భార్య శ్రీమంతుల ఇళ్ళలో నీచ దాస్యం చేసి పొట్టపోసుకుంటూంది. 'నీకోసం కొంత ఆస్తి ప్రత్యేకించానే! నీ కిటువంటి దుర్గతి ఎందుకు పట్టింది?' అని నా భార్య నడిగాను. కర్పూర శ్రేష్ఠి నా భార్య ననేకవిధాల హింసించి దిగుడుబావి దరిమానానికి కూడా రావద్దని కసిరికొట్టాడట! శ్రేష్ఠి నడిగితే దిగుడుబావి, తాంబూలపు తీగలపందిరి కూడా తనకు తెగనమ్మివేసినట్లే సమాధానం చెప్పాడు. నేను ధర్మాధికారుల దగ్గర మొరపెట్టుకొన్నాను. వా రా వ్యవహార

పత్రాలన్నీ పరిశీలించి కర్పూర శ్రేష్ఠి చేసిన అన్యాయమేమీ లేదని నిర్ణయించారు.

"ఆపైన శ్రీనగర ప్రధాన ప్రాడ్వివాకుల దగ్గిర కూడా నా వ్యవహారం అంతా విన్నవించుకున్నాను. ఆయనకూడా శ్రేష్ఠిపరంగానే న్యాయం దయచేయించారు! అసలు నే నా దిగుడుబావి, ఆ పందిరి అమ్మనే లేదు. అయినా కర్పూర శ్రేష్ఠి నేనవి తనకు తెగనమ్మివేశానని తెగనాడుతున్నాడు. ఆ వ్యవహారపత్రాలు పరిశీలించిన ప్రధాన ప్రాడ్వివాకులు కూడా అదేవిధంగా తీర్పు దయచేయించారు.

"ఇక నాకు వేరే గత్యంతరమేమీ లేక ఈ ప్రాయోపవేశదీక్ష కుపక్రమించాను. మావంటి అభాగ్యులకు జరిగిన అన్యాయం తమరు విచారించకపోతే ఇంకెవరు విచారిస్తారు! గాయత్రీ సాక్షిగా విన్నవించుకుంటున్నాను. నాకీ వ్యవహారపత్రాల ధర్మసూక్ష్మాలేవీ తెలియవు గాని ఆ దిగుడుబావి, ఆ పందిరి ముమ్మాటికీ నే నమ్మలేదు. నా త్రేతాగ్నుల సాక్షిగా ప్రమాణం చేస్తున్నాను."

ఆ పైన ఆ బ్రాహ్మణుని కంఠం గద్గదభారంతో స్తంభించిపోయింది.

యశస్కరదేవు డా బ్రాహ్మణుని ధోరణి అంతా అతిజాగ్రత్తగా పరిశీలించాడు. అతడు కొంచెం ఛాందసుడనీ, అమాయికుడనీ గుర్తించాడు. నెమ్మదిగా బుజ్జగించాడు:

"నే నీ వ్యవహారం అంతా అక్షరశః పరిశీలిస్తానని వాగ్దానం చేస్తున్నాను. మీరు వెంటనే ఈ ప్రాయోపవేశ దీక్ష విరమించండి."

"మహాప్రభూ! తమరు న్యాయం దయచేయిస్తారని నాకు తెలుసును. కనక నే మీ సన్నిధికి వచ్చాను. అయితే ఈ వ్యవహారం అంతా పూర్తిగా తేలేదాకా నే నిక పచ్చి మంచి నీళ్ళయినా ముట్టేదిలేదు!"

అని నిష్కర్షగా సమాధానం చెప్పాడు. అమాయికుడయినా అతడు పట్టినపట్టు విడిపించడం మరి బ్రహ్మాతరం కాదని మహారాజు కనిపెట్టాడు. మళ్ళీ వెంటనే అతన్ని ప్రాయోపవేశ ప్రదేశానికి పంపించివేశాడు.

వెనువెంటనే శ్రీనగర ప్రధాన ప్రాడ్వివాకునికి కబురుపెట్టాడు. అతడు ముచ్చెమటలు కక్కుతూ మహారాజ సన్నిధికి వచ్చి దోసిలి ఒగ్గి నిలుచున్నాడు. ఆ వ్యవహార విషయం అంతా విపులంగా యశస్కర దేవునికి వివేదించాడు:

"నే నా వ్యవహార పత్రాలన్నీ స్వయంగా పరిశీలించి చూచాను. ఆ పత్రాలలో ఆయన ఆ భవంతి అంతా పూర్తిగా కర్పూర శ్రేష్ఠి కమ్మి వేసినట్లే ఉంది. అయితే ఆ బ్రాహ్మణుడు పరమఛాందసుడు. పైగా తాబట్టిన కుందేటికి మూడే కాళ్ళని కూర్చుంటాడు. అంతేకాదు. అతడు పరమమూర్ఖుడు! ఆ పరిస్థితులలో ఎవరు మాత్రం ఏమి చెయ్యగలరు! అలాంటి మూర్ఖుడు ప్రాయోపవేశం చేసి ప్రాణాలు విడిస్తే దానితో మరి మన పీడ అంతా విరగడై పోతుంది."

యశస్కర దేవుని కంతవరకూ శ్రీనగర ప్రధాన ధర్మాధికారి సచ్ఛీలం శంకించవలసిన అవసరమే కలగలేదు. అత డంత నిష్కర్షగా ఆ వ్యవహారం ఆ విధంగా తుంచివేసి మాట్లాడినప్పు డిక మహారాజు మాత్ర మేమి చెయ్యగలడు!

ప్రధాన ధర్మాధికారిని పంపించివేసి మహారాజు మళ్ళీ దీర్ఘాలోచనలో పడ్డాడు.

ఎంతసేపటికీ అతని కా వ్యవహారమేమీ అంతుపట్టలేదు. రాజ్యాధికారం చేపట్టిన పిమ్మట అతడు ఆ రాజ్యంలో అనేకమైన నూతన సంప్రదాయా లాచరణలో పెట్టించాడు.

అంతకుపూర్వం కాశ్మీర బ్రాహ్మణు లవసరమైతే కత్తి చేతబట్టి రణరంగంలో వీరవిహారం చేసేవారు. యశస్కర భూపతి వారి కటువంటి అవసరమే లేకుండా చేశాడు. అప్పటినించీ వారు తమ కత్తులు, కఠారులు ఒక మూలపెట్టి శస్త్రవ్యాసంగానికి స్వస్తిచెప్పి శాస్త్రవ్యాసంగంలో పడ్డారు.

కాశ్మీరంలో చలి ఎముకలుకొరికివేస్తుంది. అందుచేత సామవేదాధ్యయన సమయంలో నైష్ఠికులు కూడా మధ్య మధ్యన కొంచెం మద్యపానం చేసేవారు. బ్రాహ్మణ కులీనుడు యశస్కర భూపతి రాజ్యానికి వస్తూనే ఆ దురాచారం సంప్రదాయ విరుద్ధమని వెంటనే అది నిషేధించాడు.

యశస్కర మహీపతి రాజ్యానికి రాకపూర్వం కొంచెం చీకటిపడగానే వర్తకులందరూ దొంగతనాల భయంవల్ల తమ క్రయ విక్రయ వ్యవహారాలు కట్టిపెట్టి వేసేవారు. యశస్కరుడు అర్ధరాత్రిదాకా అంగళ్ళలాగే తెరిచి ఉంచవలసిందనీ, ఇక దొంగల భయం ఉండబోదనీ అభయప్రదానం చేశాడు. ఆ నాటినించీ కాశ్మీర రాజవీధులలో అంగళ్ళన్నీ అర్ధరాత్రి వరకూ తెరిచి ఉంచడ మొక పరిపాటిగా మారింది.

ఆ విధంగా నిష్కంటకంగా సాగే అతని ధర్మపరిపాలనలో ఒక బడుగు బ్రాహ్మణుడు ధర్మాధికారులంతా ఏకగ్రీవంగా తన కన్యాయం చేశారని మొరపెట్టుకొన్నాడు. అతని అమాయిక ధోరణి పరిశీలిస్తే అతని కేదో దురన్యాయం జరిగినట్లే తట్టింది. కాని యశస్కర భూపతి కెంత ప్రయత్నించినా ఆ దురన్యాయం ఎక్కడ జరిగిందో తెలియలేదు. మరి కొంత సేపటివరకూ అలాగే తల బద్దలుకొట్టుకుని ఆ మరునాడే ఆ బ్రాహ్మణుని వ్యవహారం అంతా స్వయంగా పరిశీలిస్తున్నానని శ్రీనగర ప్రధాన ప్రాడ్వివాకుని కొక శ్రీముఖం పంపించాడు. ప్రతివాదిని, ప్రాడ్వివాకులను వ్యవహార పత్రాలతో సహా కొలువుకూటానికి పిలిపించ వలసిందని ఆ శ్రీముఖంలో ప్రత్యేకంగా ఆజ్ఞాపించాడు. మహారాజాజ్ఞ ప్రకారం ఆ మరునాటి ఉదయమే రాజప్రాసాదంలోని కొలువుకూటంలో న్యాయపరిశీలనం ప్రారంభమయింది.

3

కర్పూరశ్రేష్ఠీ, అతనితో బాటతని లేఖకులూ ఒక మూలగా నిలుచున్నారు. ఇంకొక మూల దేవశర్మ వ్యవహారం పరిశీలించిన ప్రాడ్వివాకులు తమ కుచితమైన సుఖాసనాలలో కూర్చుని ఆ వ్యవహార స్వరూపం అంతా మహారాజుకు నివేదిస్తున్నారు. దేవశర్మ అప్పటికి బాగా నీరసించిపోవడంవల్ల ప్రత్యేకంగా అతని నక్కడికి పిలిపించలేదు. అతని వాఙ్మూలం అంతా భూర్జపత్రం మీద భద్రపరిచిన ఒక ప్రధానాధికారి అది చేతబుచ్చుకుని సిద్ధంగా నిలుచున్నాడు. మహారాజు కర్పూరశ్రేష్ఠి మీద శరపరంపరగా ప్రశ్నవర్షం కురిపించాడు.

శ్రేష్ఠి ఎంతసేపూ తానుచేసిన అపరాధ మేమీలేదని అనేక విధాల సత్యప్రమాణాలు చేశాడు. తన వ్యవహారానికి వ్యవహార పత్రాలే సాక్షు లనీ, వ్యవహారం పుట్టి పది పదిహేను సంవత్సరాలు జరిగిపోవడంవల్ల ఆనాటి వృద్ధసాక్షులంతా గతించారనీ, కనక వ్యవహార పత్రాలే జాగ్రత్తగా పరిశీలించి తనకు న్యాయం దయచేయించవలసిందనీ ప్రాధేయపడ్డాడు. తన వ్యవహారాలలో ఎన్నడూ తభావతు రాలేదనీ, అన్యాయంగా తనమీద విరుచుకు పడే బ్రహ్మహత్యా పాతకం నివారించ వలిసిందనీ బ్రతిమాలు కొన్నాడు.

మహారాజు ఒక నిట్టూర్పు విడిచి పెట్టాడు. శ్రీనగర ప్రధాన ప్రాడ్వివాకుని కా వ్యవహార పత్రం మళ్ళీ ఒకమారు పరిశీలించ వలసిందని ఆజ్ఞాపించాడు.

ప్రాడ్వివాకు డది అందరికీ వినబడేటట్టు గట్టిగా పైకి చదివాడు:

"సోపాన కూప సహితం విక్రీతం గృహం"

సోపాన కూపమంటే దిగుడు బావి. —'దిగుడు బావితో కలిపి ఆ భవంతి అంతా అమ్మివేయడమైనది.'

అని వ్యవహార పత్రంలో కూడా అక్షరాలా దిగుడు బావితో సహా ఆ భవంతి అంతా అమ్మివేసినట్లే ఉంది. మహారాజా వ్యవహారపత్రం చేత బుచ్చుకుని అదంతా అతి జాగ్రత్తగా పరిశీలించాడు. అతని కిక ఏమన డానికీ పాలుపోలేదు. ఇంకొక వేడి నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టి ఆ పత్రం తిరిగీ ప్రాడ్వివాకుని కిచ్చాడు. ఆ సమయంలో యశస్కరుని కొకవేళ ఆ బ్రాహ్మణుడే అన్యాయాని కొడిగడుతున్నాడా అని స్ఫురించింది. ఊసూరు మని మళ్ళీ ఇంకొక వేడి నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టాడు. అటు పిమ్మట మరి మహారాజా విషయమే పట్టించుకోలేదు. క్రమ క్రమంగా మహారాజు, ప్రాడ్వివాకులు ఏదో ఇష్టాగోష్ఠిలో పడ్డారు.

కర్పూరశ్రేష్ఠి ఆ వ్యవహారం ఇక తన కనుకూలంగా పరిష్కరించ బడగలదని లోలోపల బాగా మురిసిపోయాడు. యశస్కరదేవుని ముఖంలో

ఆ విషయంలో అంతకు పూర్వం కనిపించినంతగా శ్రద్ధాసక్తులు కనిపించ లేదు. అతడు తన కనలిదూరంలో కూర్చున్న ప్రాడ్వివాకుని చూపుడు వ్రేలిమీద మెరిసే రత్నాంగుళీయకం వైపు ఎంతో ఆశ్చర్యంగా చూచాడు:

"ఎక్కడ సంపాదించారో గాని చాలా సొగసైన నాగముద్రిక సంపాదించారే!"

ప్రాడ్వివాకు డతి వినయంగా లేచి నిలబడి ఆ అంగుళీయకం తీసి మహారాజు చేతి కందిచ్చాడు:

"ఇది పరిహాసపురంలో చేయించిన నాగముద్రిక. అయితే రత్నా లంత ప్రశస్త మయినవి కావు. మా వంటి వాళ్ళకు జాతి రత్నా లెక్కడి నించి వస్తాయి మహాప్రభూ!!!

మహారా జింకొక ప్రాడ్వివాకుని వ్రేలి రత్నాంగుళీయకం పరిశీలిం చాడు. తరవాత అతని దృష్టి కర్పూర శ్రేష్ఠి చేతి రత్నాంగుళీయకం మీద పడింది.

"శ్రేష్ఠివర్యు లెక్కడ సంపాదించారో గాని చాలా విలవైన వజ్రం సంపాదించారే!"

శ్రేష్ఠి తన చేతి అంగుళీయకం తీసి మహారాజ సన్నిధిని ఉంచాడు.

"ఇది పెళ్ళినాడు మా మామగారు బహూకరించిన జాతి వజ్రం! పదివేల సువర్ణ దీనారాల విలువ చేస్తుందని రత్నపరీక్షకు లంటున్నారు: ఇంతకీ వా రెంత చెబితే అంత! ఆ గొడవ మావంటి వాళ్ళ కేమి తెలు స్తుంది! అదీగాక ఏదో మామగా రిచ్చారుగదా అని వేలికి పెట్టుకొన్నాను గాని లేకపోతే మే మెక్కడ! అసలైన జాతి వజ్రాల ఉంగరా లెక్కడ!"

అని సన్నసన్నగా చప్పరించి వేశాడు. మహారా జా వజ్రపు టుంగరం తన అనామికాంగుళి కలంకరించుకొన్నాడు. ఎంతో మురిసి పోతూ ఆ అంగుళీయకం వైపే చూచాడు.

"ఇది ప్రభువువారు బంగారు వ్రేలి కలంకరించుకోవలసిన రత్నాంగు ళీయకం! అంతేగాని మావంటి వాళ్ళ కది వేలికి పెట్టుకునే అర్హత ఎక్కడిది?"

అని సన్న సన్నగా నసిగాడు శ్రేష్ఠి. ఆ మాట విని మహారాజొకక్షణం నిశితంగా ఆలోచించాడు:

"మీ దగ్గర లాగడం న్యాయంకాదు, ఊరికే ఒకమారు వేలికి పెట్టుకుని చూదామని అడిగాను! అంతే!"

ఆ విషయం అంతటితో తుంచివేశాడు యశస్కర దేవుడు.

శ్రేష్ఠి తనవల్ల పెద్ద పొరబాటే జరిగిపోయిందని నాలిక కరుచుకొన్నాడు. మళ్ళీ సన్న సన్నగా నసిగాడు:

"ఎంతమాట! తమ కిలాంటి ఉంగరాలు ఒక లెక్కా! ఇవి మీ అంతఃపుర దాసీలు కాళ్ళకు మట్టెల్లా అలంకరించుకుంటారు! నాకు మాత్రం తెలియదా! ఏదో తెలియక అన్నాను. ప్రభువువారు కటాక్షించాలి!"

అని శ్రేష్ఠి వంక వంక దణ్ణాలు పెట్టాడు. మహారాజాపైన అతని మాట అంతగా పట్టించుకోలేదు. మళ్ళీ కొంతసే పిష్టాగోష్ఠి నడిచింది.

రాజాభ్యంతర మందిరంలో మధ్యాహ్న వేళా సూచకమైన మంగళ తూర్యాల సవ్వడి ఉవ్వెత్తుగా వినిపించింది.

'ఇప్పుడే తిరిగి వస్తున్నా'నని చెప్పి మహారాజు వెనువెంటనే తన అభ్యంతర మందిరంలోనికి వెళ్ళిపోయాడు.

4

"ఎంతటి అత్యవసర వ్యవహారమున్నా మహారాజొక్క క్షణమైనా మధ్యాహ్నసంధ్య వేళ దాటనీయరు! నిత్యనైమిత్తికాలయందు వారి కుండుకున్నట్టి ఆస్థ అటువంటిది!"

అన్నాడొక ప్రాడ్వివాకుడు.

"వారిప్పుడే ఒక అర గడియలోనే తిరిగి వచ్చేస్తారు" అన్నాడింకొక ప్రాడ్వికుడు.

"తొందరగా లోపలికి వెళ్ళి పోతూ నా ఉంగరం తిరిగి నా కిచ్చి వెయ్యడమే మరిచినట్టున్నారే మహా ప్రభువులు!"

అని లోలోపలే సణుగుకున్నాడు కర్పూరశ్రేష్ఠి.

ఇక మిగిలిన సదస్యులందరూ తల కొక విధంగా పిచ్చాపాటీ మొదలుపెట్టారు.

మహారాజభ్యంతర మందిరంలోనికి వెళ్ళి అప్పుడే అరగడియ దాటి పోయింది. అయినా ఇంకా తిరిగి రాలేదు. ఇంకొక్క అరగడియ కూడా గడిచిపోయింది.

అంతలో వందిమాగధుల స్తోత్ర పాఠాలు, మంగళతూర్యాలు భోరున మారుమోగాయి. యశస్కర మహీపతి మెరుపులా వచ్చి తన ధర్మాసనంమీద కూర్చున్నాడు. సదస్యులంతా సవినయంగా ప్రత్యుత్థానం చేసి తిరిగి తమ తమ సుఖాసనాల్లో కూర్చున్నారు.

మహారాజిక తమ ధర్మ నిర్ణయం తన పరంగానే నిర్ణయించగలరని కర్పూరశ్రేష్ఠి ఎదురుతెన్నులు చూస్తూ నిలుచున్నాడు. కాశ్మీరాధిపతి నిశితంగా కర్పూరశ్రేష్ఠి వైపు చూచాడు:

"ఇంతకీ ఈ వ్యవహారం విషయంలో మీ రేమంటారు?"

"ఇంకా విన్నవించడాని కేమి ఉంది మహాప్రభూ! తమ రన్ని విషయాలూ కూలంకషంగా పరిశీలించారు గదా! ఇక తమ ధర్మనిర్ణయం కోసమే ఎదురు చూస్తున్నాను."

మహారాజు మళ్ళీ అడిగాడు:

"ఇలాంటి వ్యవహార పత్రాలు వ్రాసే కాయస్థులకు సామాన్యంగా మీ రెన్ని దీనారా లిస్తారు?"

"ఎన్నోనా? నాలుగైదు దీనారాలకంటే ఎక్కువ ఇచ్చే అలవాటు లేదు."

"అంతేనా?"

"అంతే మహాప్రభూ!"

మహారాజొకక్షణం సేపేదో ఆలోచించాడు:

"అయితే ప్రస్తుతం వివాదంలో ఉన్న వ్యవహార పత్రానికి మీ రెన్ని దీనారా లిచ్చారు?"

"అయిదు దీనారాలే!"

"అంతేనా?"

"అంతే!"

"కాదేమో?"

ఖచ్చితంగా ప్రశ్నించాడు మహారాజు.

"మహాప్రభూ! తమ దగ్గర నే నసృతం చెబుతానా? ఎంతమాట!"

శ్రేష్ఠి మాట కొంచెం తడబడింది.

"మీ రీ వ్యవహారపత్రం లిఖించిన కాయస్థునికి నూరు సువర్ణ దీనారా లిచ్చారు! అవునా, కాదా?"

అని గట్టిగా గర్జించాడు యశస్కర భూపతి. శ్రేష్ఠి తెల్లబోయాడు. అతి రహస్యంగా దాచిన ఆ విషయం మహారా జెలా గ్రహించారో అతని కేమీ అంతు చిక్కలేదు. అయినా గట్టిగా గోడకట్టిన ట్టబద్ధమే చెప్పాడు:

"లేదు మహాప్రభూ! నూరు బంగారు దీనారా లెందు కిస్తాను?"

"ఇచ్చినట్టు నాకు గట్టి సాక్ష్యమే దొరికింది. దీని కేమి సమాధానం చెబుతావు?"

"కిట్టనివా రెవరైనా తమకేమైనా కూట సాక్ష్యం చెప్పారేమో!"

ఆపైన శ్రేష్ఠి నూరు దీనారా లివ్వడం జరగనేలేదని కులదైవ సాక్షిగా ప్రమాణం చేశాడు.

"మీ రావిధంగా నూరు దీనారా లివ్వడానికి కారణం కూడా నా కిప్పుడిప్పుడే అవగాహన అయింది. ఇప్పటికైనా మీరు చేయించిన కూట కరణం అంగీకరిస్తారా, లేదా?"

యశస్కరుని వాడి చూపులు నిప్పులు చెరిగాయి. శ్రేష్ఠికి నాలుక పిడచకట్టుకు పోయింది. అప్పటికీ మహారా జంత కవ్వించి ప్రశ్నించడానికి గల కారణ మేమీ అతనికి తెలియలేదు.

"ఇదిగో! మీరు చేయించిన కూటకరణానికి ప్రబలసాక్ష్యం!"

మహారాజు తన పక్కనే దంతపేటికలో అతిభద్రంగా దాచిన

భూర్జపత్ర గ్రంథం ఆపక్కనే కూర్చున్న ప్రధాన ప్రాడ్వివాకుని ముందుంచాడు.

దానిలో ఆ వ్యవహార పత్రం వ్రాసినందుకు ప్రతిఫలంగా నూరు సువర్ణదీనారా లిచ్చినట్లు స్పష్టంగా వ్రాసిఉంది. ప్రాడ్వివాకు డది పది మందికీ వినబడేటట్టు గట్టిగా పైకి చదివాడు.

శ్రేష్ఠి ఆ లెక్కలపుస్తకం అతిభద్రంగా తన శయ్యాగారంలో జాగ్రత్త చేసుకుంటాడు. దాని ఉనికి శ్రేష్ఠికీ, అతని ప్రధాన కాయస్థునికీ తప్ప ఇక రెండోకంటి వాడెవ్వడికీ తెలియదు. ఆపుస్తకం మహారాజెలా సంపాదించారో అతని కంతవరకూ తెలియనేలేదు! ఆ కంగారులో అతని పైప్రాణాలూ పైనే ఎగిరిపోయాయి. మహారాజు తిరిగీ ఇంకొకమారు గర్జించాడు:

"ఇదిగో! మీరు చేయించిన కూటకరణం!"

అని మహారాజింకొక భూర్జపత్రగ్రంథం హఠాత్తుగా తన దంతపేటికలోంచి పైకితీశాడు. పక్కనే ఉన్న ప్రాడ్వివాకుని కందించి కూటకరణం జరిగిన భాగం ప్రత్యేకంగా అతనికి నిర్దేశించి చూపించాడు.

అది చూచి ప్రధాన ప్రాడ్వివాకు డికవంచిన తల పైకెత్తలేక పోయాడు. లేచి నిలబడి ముందుగా తన ప్రమాదం మన్నించవలసిందని మహారాజును ప్రార్థించుకొన్నాడు.

పిమ్మట ఆ కూటకరణ స్వరూపం సదస్యులకందరికీ వెల్లడించాడు:

"మే మీ వ్యవహారపత్రం ఇంతకుపూర్వం పరిశీలించాము కాని మా కీవిషయం స్ఫురించనేలేదు! ధర్మమూర్తులు, విద్వద్వరేణ్యులు అయిన మహారాజు కనకనే వారి కిది సులభంగా స్ఫురించింది. ఈ వ్యవహార పత్రంలో — 'సోపాన కూపరహితం' అని వ్రాసినచోట 'రహితా'నికి

బదులుగా 'సహితం' అని శ్రేష్ఠి ప్రధాన కాయస్థుడు కూటకరణంచేశాడు. ఇదిగో మీరంతా చిత్తగించండి!"

అని ఆ భాగం ప్రత్యేకంగా నిర్దేశించి వారి కందరికీ చూపించాడు. "సోపాన కూపరహితం విక్రీతం గృహం" అంటే "దిగుడుబావి మినహాయించి మిగిలిన భవంతి అంతా అమ్మివేయడమైనది." అని అర్థం.

కాని కర్పూరశ్రేష్ఠి వ్రాయుసకాడు 'రహితం' అనే పదంలో 'ర' కారానికి బదులుగా 'స' కారం వ్రాసి 'సహితం' అని మార్చివేసి దారుణమైన కూటకరణ పాపానికి పాల్పడ్డాడు. 'సహితం' అని మార్చగానే "దిగుడుబావితోసహా భవంతి అంతా అమ్మివెయ్యడమైనది." అనే అర్థం ఏర్పడింది.

నాగరలిపిలో 'ర' కారం సులభంగా 'స' కారంగా మార్చివెయ్య వచ్చును. శ్రేష్ఠి దగ్గిర నూరు బంగారు దీనారాలు స్వాహాచేసి అతని ప్రధాన కాయస్థుడు ఆ అక్షరం ఆవిధంగా మార్చివేశాడు. సదస్యులదంతా ఒక క్షణంలో అవగాహన చేసుకుని హాహాకారాలు చేశారు.

అంతలో మహారాజింకొకమారు గట్టిగా గర్జించాడు:

"మీ రీ అంగుళీయకం నేనేమైనా అపహరిస్తానని భయపడుతున్నారేమో! ఇదుగో మీ వజ్రాంగుళీయకం! తీసికోండి!" అని తిరిగీ అది శ్రేష్ఠికిప్పించాడు.

అప్పటికి శ్రేష్ఠికి జరిగినదంతా మంచువిడిపోయినట్లు విడిపోయింది.

మధ్యాహ్నవేళ మహారాజా ఉంగరం తన పేరుమీదుగానే తన ప్రధానకాయస్థుని దగ్గిరికి పంపించాడనీ, తిరిగి తన పేరుమీదుగానే తాను రహస్యంగా దాచి ఉంచుకొన్న కవిలెకట్ట కొలువుకూటానికి తెప్పించుకొన్నాడనీ, ఆవిధంగా తన మోసం అంతా బట్టబయలయి పోయిందనీ శ్రేష్ఠి గ్రహించుకొన్నాడు.

ఇక గత్యంతరంలేక తన తప్పిదం ఒప్పుకున్నాడు. ప్రథమ తప్పిదంగా మన్నించి కొంచెం కనికరించవలసిందని ప్రార్థేయపడ్డాడు.

ఆ దారుణ కూటకరణానికి శిరశ్ఛేదశిక్ష విధించవలిసిందే! కాని మహారాజ జతనిమీద కొంచెం కనికరించాడు. ముందుగా ఆ భవంతి అంతా దిగుడుబావితోసహా దేవశర్మకు స్వాధీనం చెయ్యవలసిందని ఆజ్ఞాపించాడు. కర్పూర శ్రేష్ఠిని సకుటుంబంగా కాశ్మీరదేశాన్నించి వెడలగొట్టించాడు. శ్రేష్ఠి ఆస్తిపాస్తులన్నీ దేవశర్మకు చెందవలెనని ఆజ్ఞాపించాడు.

ఆ తీర్పు విన్న కర్పూరశ్రేష్ఠి ప్రాణాలతోనైనా బతికి బయటపడ్డానని ఒక్క వేడినిట్టూర్పు విడిచిపెట్టాడు.

కర్ణాకర్ణిగా ఆ న్యాయపరిశీలనగాథ విన్న శ్రీనగరపౌరులు యశస్కరదేవునికి చేయెత్తి నమస్కరించి జయజయధ్వానాలు చేశారు.